

(10237) Tek ve Çift Yumurta İkiizlerinde Kişilik, Sosyal Kaygı ve Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Farklılaşması

AYŞE ESRA ASLAN

İstanbul Üniversitesi

ŞULE BAŞTEMUR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Problem Durumu

İkiizlerin kişilik ve sosyal gelişimleri psikolog, psikolojik danışman eğitimciler ve aileler için özel önem taşımaktadır. İkiizlerin kişilik gelişimini etkileyen faktörlerin başında ayrışma ve bütünleşme gelmektedir. 'ikiiz eşinden biri yok iken, diğerinin kendisi eksik hissetmesi' durumu bağlanma, 'ikiizi ile kutuplaşma ve farklı kişilik özelliklerine sahip olma' ayrışma olarak nitelendirilmektedir (Ainslie,1997). Sağlıklı kişilik gelişimi için doğum öncesi dönemden başlayan anne baba bilgilendirmesi ve eğitimi kişilik ve diğer gelişim yüzlerinin sağlıklı olması için önemli görülmektedir (Sandbank, 2006).

İkiizler üzerindeki genetik araştırmalarda, sosyal gelişim görevlerindeki aksaklıklar için kişilik yapıları ve buna bağlı bazı kişilik bozuklukları daha çok sosyal kaygı bağlamında incelenmiştir. Bu çalışmalarda ailesinde Borderline Kişilik Bozukluğu (BKB) tanısı almış hasta olan bir bireyin BKB tanısı alma olasılığının yüksek olduğuna (Links ve ark., 1988; White ve ark., 2003) ya da ikiizlerde kişilik bozukluklarının genetik olduğuna yönelik bulgular mevcuttur (Torgersen ve ark., 2000). Sosyal kaygı ile birlikte görülen kaçınan kişilik bozukluğunun da ikiizlerden birinde var ise, diğerinde de görülme olasılığı artmaktadır (Torvik ve ark., 2016).

Gerek bağlanma, gerekse kişilik yapılanmasında önemli açıklamalar getiren bir diğer kuramda da Young'un şema kuramıdır (Young ve Klosko, 2014). Bu kurama göre erken dönem uyumsuz çocukluk şemalarının yetişkinlik dönemindeki sosyal ilişkileri ve eş ilişkilerine olumsuz yansımaları olabilmektedir. Bu bağlamda Young (1990) sayı ve grupları araştırmalarıyla biraz değişimle birlikte beş temel alanda 18 şemayı açıklamaktadır: Ayrılma ve Dışlanma/Reddedilme alanı (Terk Edilme/İstikrarsızlık, Güvensizlik/Suistimal Edilme, Duygusal Yoksunluk, Kusurluluk/Utanç, Sosyal İzolasyon/Yabancılaşma); Zedelenmiş Özerklik ve Performans alanı (Bağımlılık/Yetersizlik, Hastalıklar ve Zarar Görme Karşısında Dayanaksızlık, Yapışıklık/Gelişmemiş Benlik ve Başarısızlık); Zedelenmiş Sınırlar alanı (Hak Görme/Narsizim, Yetersiz Öz-Denetim/Öz Disiplin) ve Başkalarına Yönelimlilik (Boyun Eğicilik, Kendini Feda, Onay Arayıcılık/Tanınma Arayıcılık); ve Aşırı Tetikte Olma ve Baskılama/Ketleme alanı (Olumsuzluk/Karamsarlık, Duygusal Baskılama, Yüksek Standartlar/Eleştirecilik, Cezalandırıcılık).

Erken dönem uyumsuz şemalar etkinleştğinde, şema modları ortaya çıkmaktadır. Şema modu, kişinin içinde bulunduğu duygusal, bilişsel ve davranışsal durumdur (Farrell, Reiss ve Shaw, 2015; Arntz ve van Genderen, 2013). Şemalar, kişinin gözlemlenmesi, geçmiş yaşamının incelenmesi ve kişinin kendisi hakkında ayrıntılı bilgileri paylaşması durumunda daha iyi teşhis edilebilir (Arntz ve van Genderen, 2013). Şemalar kişilik bozukluklarının göstergesi değildir ancak, bu konuda ipucu sağlayabilirler. Şema ve modlar birlikte ele alınarak terapi yürütülür ve kişinin sosyal ilişkileri kapsamında iyileşmenin etkileri görülür.

Bilişsel modele göre, kişi başkaları üzerinde olumlu izlenim oluşturmak istemekte ancak kaçınılan bir sosyal durumla karşılaşıldığında zihinsel şemalar devreye girerek kişiye tehlikede olduğu sinyali vermektedir (Beck ve Emery, 2011). Bireyler, girdikleri ortamda olumlu bir izlenim oluşturmaya çalışırken, davranışlarının negatif sonuçlandığı ya da sonuçlanacağına dair düşünceler geliştirmesi ile sosyal kaygı tetiklenir (Leary ve Kowalski, 1995). Bu noktada kişinin geçmiş yaşantıları sonucu kazandığı olumsuz otomatik düşünceler ve işlevsel olmayan inanç ve düşünceler devreye girmektedir(Hoffman, 2007) bu durumda kişinin kaygı yaşadığı noktada tehlikeyi kontrol edemeyerek mücadele yeteneğini kaybetmesine sebep olmaktadır (Riskind, 2007).

Tek ve çift yumurta ikiizleri arasındaki kişilik, erken dönem uyumsuz şemalar ve sosyal kaygı farklılaşmalarının ortaya konulması bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki alt amaçlar araştırma kapsamında incelenmiştir:

1. Tek yumurta ve çift yumurta ikiizlerinin kişilik yapıları arasında uyum var mıdır?
2. Tek yumurta ve çift yumurta ikiizlerinin sosyal kaygıları arasında uyum var mıdır?
3. Tek yumurta ve çift yumurta ikiizlerinin erken dönem uyumsuz şemaları arasında uyum var mıdır?

Araştırma Yöntemi

Araştırma tarama modeli ne dayalı nicel bir çalışmadır. Van ili merkezindeki üç ilçede 2016- 2017 yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örnekleme dahil edilen öğrenciler amaçsal örnekleme bir alt türü olan "ölçüt örnekleme" metodu ile seçilmiştir. Şimşek ve Yıldırım' a (2011) göre ölçüt örnekleme önceden belirlenmiş bir takım ölçütü karşılayan bütün durumlarla çalışılır. Bu sebeple bu araştırmada örnekleme alınacak birey olmak için ilk ölçüt ikiiz birey olmak, ikinci ölçüt, 10-18 yaş arasında ve öğrenci olmaktır. Üçüncü ölçüt ise, ikiiz eşlerinin ikisine de ölçeklerin uygulanabiliyor olmasıdır. Bu ölçütlere göre 10-18 yaş arasında 83 kız, 85 erkek olmak üzere toplam 168 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Veri toplama araçları. Sifat Listesi (ACL) (Savran, 1993), Liebowitz Sosyal Kaygı (Anksiyete) Ölçeği (LSAO)(Dilbaz, 2001), Young Şema Ölçeği Kısa Formu-3 (YŞÖ)(Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır, 2009) ve 10-16 Yaş Çocuk ve Ergenler için Erken Dönem Uyumsuz Şema Ölçekler Takımı (ÇEŞÖT)(Güner, 2013)'dir.

Veri çözümleme yöntemleri. Bu araştırmada sınıf içi karşılaştırma imkânı sağlayan Sınıfçı Korelasyon puanları tek ve çift yumurta ikizleri için hesaplanmıştır. Sınıf içi korelasyon, aynı denekten alınan tekrarlı ölçümler veya aynı denek üzerinde iki ya da daha fazla sayıda gözlemcinin ölçümleri arasındaki uyumun değerlendirilmesidir. Ölçümler sürekli olduğunda, gözlemci içi veya gözlemciler arası uyumun değerlendirilmesinde, sınıf içi korelasyon katsayısı (SKK) kullanılır (Genç, Öztuna ve Ateş, 2009).

Beklenen/Geçici Sonuçlar

Tek yumurta ikizlerinde kişilik testinde başarıma, askeri liderlik, uyarlık ve bağımsızlık uyum tespit edilen alt ölçeklerden bazılarıdır. Çift yumurta ikizlerinde ise kişilik özelliklerinde uyumluluk bulunamamıştır. Erken dönem uyumsuz şemalarda ise tek yumurta ikizleri arasında kopukluk ve reddedilmişlik, zedelenmiş sınırlar ve aşırı tetikte olma ve baskılama alanlarında bir uyum var iken, çift yumurta ikizlerinde tüm şemalarda bir uyum vardır. Şema alanı bazında incelendiğinde ise, 'kuşkuculuk ve kötüye kullanıma, kusurluluk, duygusal yoksunluk, dayanıksızlık, haklılık, yetersiz özdenetim, boyun eğcilik, cezalandırıcılık ve karamsarlık' şemaları tek yumurta ikizlerinde uyum göstermektedir. Yetişkin ikizlerde, ayrılma/dışlanma şema alanlarında hem tek hem de çift yumurta ikizlerinde uyumluluk saptanmıştır. Son olarak, 17 ve 18 yaşlarındaki ikiz öğrencilerin sosyal kaygılarının tek ve çift yumurta ikizi olma durumunda farklılaşmasına ilişkin yapılan sınıf içi korelasyon analizi sonuçlarına göre sosyal kaygı ve sosyal kaçınma puanları hem tek hem çift yumurta ikizlerinde uyum göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: tek yumurta ikizleri, çift yumurta ikizleri, kişilik, sosyal kaygı, erken dönem uyumsuz şemalar

Kaynakça

- Ainslie, R.C.(1997). The psychology of twinship. New Jersey: Jason Aranson Inc.
- Arntz, A. & van Genderen, H. (2013). Sınır Kişilik Bozukluğu (H. A. Karaosmanoğlu ve N. Azizlerli, Çev. Ed.). İstanbul: Psikonet
- Beck, A. & Emery, G. (2011). Anksiyete Bozuklukları ve Fobiler. (V. Öztürk, Çev.) Litera Yayıncılık: İstanbul.
- Farrell, J. M., Reiss, N., Shaw, I. A. (2015). Şema Terapi Klinisyen Rehberi. (S. Göral-Alkan, E. Alkan, Çev.). İstanbul: Psikonet.
- Leary, M. R. & Kowalski, R. M. (1995). Social anxiety. New York: Guilford Press.
- Links, P.S, Steiner M, Huxley G. (1988). The occurrence of borderline personality disorder in the families of borderline patients. *Journal of Personality Disorders*, (2), 14-20.
- White, C. N., Gunderson, J. G., Zanarini, M. C., & Hudson, J. I. (2003). Family studies of borderline personality disorder: A review. *Harvard Review of Psychiatry* 11, 8-19.
- Riskind, J. H. (2007). Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (7. Baskı). Özakçaş, T. (Ed.), Genellenmiş Anksiyete Bozukluğu. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sandbank, A . C. (2006). *İkizler ve üçüzler psikolojisi*. Psikolojisi dizisi. (Ö. Akbaş, Çev.). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları A.Ş.
- Torgersen, S., Lygren, S., Øien, P. A., Skre, I., Onstad, S., Edvardsen, J. & Kringlen, E. (2000). A twin study of personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*, 41(6), 416-425.
- Torvik, F. A., Welander-Vatn, A., Ystrom, E., Knudsen, G. P., Czajkowski, N., Kendler, K. S. & Reichborn-Kjennerud, T. (2016). Longitudinal associations between social anxiety disorder and avoidant personality disorder: A twin study. *Journal Of Abnormal Psychology*, 125(1),114.
- Young, J. (1990). Cognitive therapy for personality disorders: a schema-focused approach. Sarasota, Florida: Professional Resource Exchange.
- Young, J. E., & Klosko, J. S. (2014). Hayatı yeniden keşfedin. (S. Kohen, & D. Güler, Çev.) Reinventing your life: The breakthrough program to end negative behavior and feel great again. İstanbul: Psikonet.